

УДК 332

Павлова Олена Миколаївна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки і торгівлі*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Pavlova Olena

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics and Trade*

Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: 0000-0002-8696-5641

**РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЗА УМОВ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ
HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN INTEGRATION CHANGES AND ECONOMIC
CHALLENGES**

***Анотація.** Вступ. У статті розглянуто питання, що стосуються сутнісного наповнення розуміння людського капіталу крізь еволюційну призму економічних тлумачень. Дослідження основних положень формування людського капіталу як процесу та виробничого капіталу висвітлюється у вченнях класичної та неокласичної економічних шкіл, представників марксизму, маржиналізму, сучасних напрямів та теорій.*

Метою даної публікації є дослідження засад розвитку людського капіталу за умов євроінтеграційних змін та різних економічних викликів.

Матеріали і методи. Узагальнено поняття «людський капітал» як еволюційний процес, який по мірі змін внутрішнього та зовнішнього середовища виражається результативністю успадкованих знань та

навичок окремих трудових індивідуумів внаслідок синергетичного зв'язку із природними, технічними, соціальними, економічними, ресурсними та інноваційними обставинами. Ключовими питаннями людського капіталу є: стадійність процесів виробництва, організація обмінних та споживчих функцій ринкової взаємодії; безперервність інвестиційного відтворення; соціально-економічний кругообіг.

Результати. Окреслено глобальну архітектуру доступності суспільного господарства XXI століття шляхом міжнародного та євроінтеграційного розвитку, що ґрунтується на підтримці України через гуманітарну допомогу та фінансування у розвиток інтелектуальних форм капіталу у важкий період.

Перспективи. Аналізуючи існуючі теоретичні надбання, можна зробити кілька ключових висновків: 1. Динамічна сутність людського капіталу: Поняття "людський капітал" постійно еволюціонує, адже воно залежить від змін як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. Його цінність визначається не лише набором знань та навичок, а й синергетичною взаємодією з природними, технічними, соціальними, економічними, ресурсними та інноваційними факторами. До складу людського капіталу входять: навички та майстерність; здоров'я та культурний рівень нації; нагромаджений досвід у різних сферах; соціально-економічні відносини; екологізація виробничого процесу. 2. Відтворення людського капіталу: Оскільки людський капітал є частиною суспільного продукту, важливим стає питання його відтворення. 3. Фактори, що впливають на розвиток людського капіталу: потенціал підприємницького середовища: рівень розвитку малого та середнього бізнесу, доступність ресурсів для підприємництва; інвестиційні можливості: наявність сприятливого інвестиційного клімату та можливостей для залучення капіталу; синергія інтересів суб'єктів господарювання: спільна робота держави, бізнесу та інших стейкхолдерів для розвитку людського капіталу;

ефективність стимулюючих та мотивуючих чинників: застосування дієвих інструментів для заохочення людей до розвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: *людський капітал, фактори виробництва, глобалізація, індекс людського розвитку, вартість товару, архітектура розвитку.*

Summary. *Introduction. The article deals with issues related to the essential content of understanding human capital through the evolutionary prism of economic interpretations. The study of the main provisions of human capital formation as a process and productive capital is covered in the doctrines of classical and neoclassical economic schools, representatives of Marxism, marginalism, modern trends, and theories.*

This publication studies the principles of human capital development in the context of changes in European integration and various economic challenges.

Materials and methods. The author generalizes the concept of "human capital" as an evolutionary process that, as the internal and external environment changes, is expressed by the effectiveness of the inherited knowledge and skills of individual workers because of a synergistic relationship with natural, technical, social, economic, resource and innovative circumstances. The critical issues of human capital are stages of production processes, organization of exchange and consumer functions of market interaction, continuity of investment reproduction, and socio-economic cycle.

Results. The global architecture of accessibility of the public economy of the XXI century through international and European integration development, based on Ukraine's support through humanitarian aid and financing for developing intellectual forms of capital in a difficult period, is outlined.

Prospects. Analyzing the existing theoretical achievements, we can draw several key conclusions: 1. The dynamic nature of human capital: The concept of human capital constantly evolves, as it depends on changes in both the internal

and external environment. Its value is determined by knowledge and skills and by synergistic interaction with natural, technical, social, economic, resource, and innovation factors. Human capital includes skills and mastery, health and cultural level of the nation, accumulated experience in various fields, socio-economic relations, and environmentalization of the production process. 2) Reproduction of human capital: Since human capital is part of the social product, the issue of its reproduction becomes essential. 3. Factors influencing the development of human capital: potential of the business environment: the level of development of small and medium-sized businesses, availability of resources for entrepreneurship; investment opportunities: the availability of a favourable investment climate and opportunities for raising capital; synergy of interests of business entities: joint work of the state, business and other stakeholders for the development of human capital; effectiveness of stimulating and motivating factors: the use of practical tools to encourage people to develop and self-development.

Key words: *human capital, factors of production, globalization, human development index, value of goods, development architecture.*

Постановка проблеми. Вітчизняна економіка сьогодні, як ніколи потребує важливої та негайної європейської підтримки. Це обумовлено зрозумілими соціально-економічними, політичними обставинами та загрозами і викликами, що постали перед українським бізнесом. Розглядаючи ресурсне забезпечення національного багатства варто звернути увагу на особистий фактор, який і формує особливий вид капіталу-людський. Капіталізація особистих знань та навиків формує нагромаджуваний ефект суспільства, що проявляється у якісному кадровому забезпеченні усіх рівнів економічної системи та якісному вдосконаленні демографічного, економічного, соціального контенту нації. Особливо важливо розглядати роль та значення людського капіталу саме в розвитку трансферту або міграції за умов євроінтеграційних змін.

За умов людино-орієнтованого підходу та домінуючої ролі особистого фактору у господарських функціях ринкових перетворень дедалі глибше актуалізується людський капітал. В категоріальному сенсі «людський капітал» є результатом поступального та нагромадженого процесу, який капіталізував людські здібності та отриманий досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичної сутності поняття «людський капітал» займалося чимало дослідників. Їх можна поділити на представників сучасних іноземних наукових течій: класичної політичної економіки Т. Шульц [13; 14], Г. Беккер [12]; сучасні питання становлення та формування капіталізації особистого фактору висвітлено у працях: А. Чухна [11], В. Ковальчук [5], М. Огієнко [6], М. Стрішенець [8], О. Стрішенець [9], К. Павлов [7-9].

Мета. Метою даної публікації є дослідження засад розвитку людського капіталу за умов євроінтеграційних змін та різних економічних викликів.

Матеріали та методи. Особливе значення людського капіталу відводилося у вченнях А. Сміта. Визначаючи «цінність людини» Сміт трактував розмежування капіталу у виробництві, зокрема обґрунтував структуру основного капіталу. До складу основного капіталу він відносив технічну інфраструктуру, обладнання, засоби праці, земельні ресурси, а також придбані та корисні здібності мешканців країни. Саме останні А.Сміт відносив до багатства нації. Водночас, майстерність працівника трактується у рівноцінному відношенні, як і вплив машин та верстатів на оборот капіталу в очікуванні прибутку [12].

Виклад основного матеріалу. В науковому дослідженні: «Про складові частини ціни товару» А. Сміт уводить в науковий обіг поняття «основний капітал особистості». Це поняття синтезує у собі суспільний виробничий процес та вартість товару. Виходячи з цього, дослідник розглядає необхідність мотивації працівника у формі достатнього рівня

винагороди відносно до майстерності працівника. У зв'язку з цим, автор запропонував новаторські ідеї, які започаткували категорії: «продуктивні робочі сили», «продуктивні сили робітників». Окрім того, на думку автора людський капітал є активним з урахуванням таких неформальних ознак, як особистісні здібності, досвід працівників, рівень освіченості, схильність до навчання та постійний процес самовдосконалення [4].

В той же час інший дослідник В. Петті розглянув об'єктивну форму заробітної плати, у відповідності до вартості оцінки життєво-необхідних благ, які потрібні для існування робітників. Саму ж категорію заробітну плату він ототожнював з природньою оцінкою праці, яка виражається фізіологічним мінімумом доступності до нормального існування працівника та членів його сім'ї. В. Петті підтримував положення щодо низького рівня заробітної плати, який завжди дозволить працівникові мати стимул для ефективної продуктивності. Тому В. Петті пропонував на постійній основі підвищувати цінність праці працівника шляхом вищої кваліфікації, що у свою чергу передбачає суспільний внесок у розвиток багатства країни, та відмову від некорисних для суспільства форм зайнятості [5].

Д. Рікардо розглядав роль та значення людського капіталу у трудовій теорії вартості популяризуючи та видозмінюючи досі існуючі підходи. Основний зміст зазначеної теорії зосереджується в тім, що вартість є виразом наполегливої праці, яку витрачено на безпосереднє виробництво товару, безвідносно до суспільного розвитку: примітивного або розвиненого [3].

Вагомі досягнення у теорії людського капіталу є надбанням вчення Дж. С. Мілля, де чітко розмежовано поняття праці, задіяної у виробництві. Згідно переконань ученого, саме цей особистий фактор та форма капіталу розмежовується відносно до зусиль її використання та результативності продукції: проміжної та кінцевої послуги. У першому вигляді, мова йде про працю, яка є націленою до виробництва кінцевого виду товару, придатного

до споживання, інший вид-орієнтовано на виробництво проміжної продукції, яка покликана продовжувати процес виробництва безпосередньо. Розглядаючи роль та значення людського капіталу у суспільному кругообігу, Дж. Мілль зосереджував свою увагу на підвищенні рівня продуктивності та ефективності особистого розвитку працівника, де чільне місце належить саме розумовій праці. Загалом саме розумові здібності працівника дають змогу підвищити рівень виробничої діяльності, водночас і суспільного продукту [2].

Отже, з'ясовуючи формування людського чинника саме у працях представників класичної політичної економіки за умов формування та розвитку капіталістичного суспільства слід резюмувати до низки наступних узагальнень. Передусім це є формування концепції розуміння значення людського капіталу шляхом дослідження природи фізіологічної та психологічної схильності людини, потреби до праці, необхідності отримання доходу як результату формування й ефективного використання людського капіталу. Саме нагромадження отриманих знань та навичок є запорукою багатства та економічного зростання країни з орієнтиром на ринкові важелі регулювання. Зрозуміло, що таке тлумачення поняття людського капіталу швидше за усе є запорукою тогочасного економічного розвитку та впливу формування індустріалізаційних засад. Саме технологічні віхи розвитку економічного суспільства спричинили видозміни у формуванні самого функціонального та змістовного розуміння людського капіталу.

Сутнісне розуміння людського капіталу відображалось у працях та міркуваннях К. Маркса, який ототожнював людину з джерелом основного капіталу. Водночас, матеріалізовані форми капіталу за переконаннями К. Маркса є ніщо інше, як: «швидкоплинний момент суспільного виробництва»; схильність людини до праці та кваліфікація працівників є точкою відліку до нагромадження капіталу. Тому епіцентром процесів

відтворення капіталу є людина з її особистісним підходом та здібностями, в той же час праця людини є зв'язком між виробництвом та споживанням за умов капіталістичних відносин. К.Маркс відносно до складності та потрібності виробничих та споживчих товарів розмежував працю на просту та складну. Рисами або продуктивними ознаками праці є: обставини за яких відбуваються процеси навчання, рівень майстерності, технологія виробничого процесу, синергія з-поміж інших виробничих ресурсів, природні умови. Розглядаючи питання дохідності за умов виробничих відносин К. Маркс приділив увагу витратній складовій, розуміючи що це взаємозумовлений процес. Основна категорія витрат за таких умов складається із втрат на освіченість та отримання певної майстерності, втрат в межах суспільства на відтворення та взаємозамінність трудового потенціалу. В той же час, тогочасні капіталістичні устрої визначали капіталістичні виробничі відносини та сформували стереотипи матеріалізованості вироблених товарів, як уречевлення живої праці, чинником якої є праця працівника. Наслідком цього синергетичного зв'язку є трансформація капіталістичних відносин через вартісні та особистісні прояви, що й стало поштовхом появи різних соціально-економічних форм виробничої еволюції. Отже, в основі будь-якої з форм капіталізації суспільства дослідник обґрунтовує висновок, що з'ясування суті та природи економічних відносин є першочерговим при визначенні форм людського капіталу. Таким чином, в основі людського капіталу залишається спонтанний порядок виробничих відносин, який є наслідком потенціалу індивідуальної праці суб'єктів [6].

Окремі думки з цього приводу належать представникам неокласичних економічних концепцій: Л. Вальрасу, Дж. Б. Кларку, Е. Ліндалю, А. Маршаллу, Дж. Мак-Куллоху, Г. Мюрдалю, В. Парето, А. Пігу, І. Фішеру, Дж. Уолшу. Усі ці автори прагнули знайти нову концепцію розвитку економічної парадигми за умов тогочасних мінливих процесів у суспільстві. Неокласичні

концепції сформувалися на противагу марксизму. Акцент дослідження формувався у площині саме методологічної оцінки продуктивності праці. В основу дослідження було покладено принцип маржиналізму, який зорієнтовано на корисних властивостях людського суспільства. Саме розуміння корисності визначається мотиваційним механізмом продуктивності працівників. Формуючи зміст розуміння людського капіталу, представниками неокласичного напрямку було акцентовано увагу саме на інвестиційне заохочення людського капіталу, як передумови до його живлення. В той же час, вони досліджували й чинники психологічно-емоційного підходу, який є джерелом дослідження економічних явищ і процесів [5].

Досліджуючи сутність «економічної людини» представники класичної та неокласичної виділяли спектри та напрями еволюції людських кваліфікаційних критеріїв у розвитку виробництва. За основу береться диференційований підхід до складності поняття «праця», «працюючий капітал», неокласики окремо досліджували в цих категоріях науково-технологічний процес. Зазначене створює потребу в створенні обставин для відтворення та нагромадження необхідного об'єму людського капіталу. Окремі критерії людського капіталу створюють додаткову вартість особистісного фактору із запасом соціально-економічних ознак працівника, фахових та професійних здібностей, витрат на відтворення трудового потенціалу.

Постійне вдосконалення теорії людського капіталу є запорукою потскласичних та сучасних концепцій розвитку, відлік яких було розпочато наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. Поштовхом до цього стала зміна ролі та значення наукових досліджень та людського потенціалу у продуктивних силах суспільства. Важливими представниками цього напрямку стали Т. Шульц і Г. Беккер. Актуалізуючи високотехнологічні галузі економіки, дослідники визначали їх продуктивність виключно завдячуючи

людському капіталу. Згідно міркувань дослідників категорія «людського капіталу» є однією з форм капіталу, яка реалізовується особистісним фактором – людиною, яка є його невід’ємною складовою.

Т. Шульц у формуванні людського капіталу визначальну роль відводив освіті, ринковій кон’юктурі та якісним показникам сукупної робочої сили, ефективності вкладених інвестицій в майбутню професійну діяльність. У своїй статті: «Освіта як джерело формування капіталу». Т. Шульц популяризував поняття «капіталу», розмежовуючи його на людську форму та форму іншого походження [14; 15].

Таким чином, вченим запропоновано певний зв’язок між якісними складовими людського капіталу та інвестиційними вкладанням на їх відтворення та розвиток. Виходячи з цього стає зрозумілим, що чим меншими є витрати держави на освіту, тим менший інтелектуальний потенціал, а отже менші результати є характерними для тієї чи іншої держави загалом [14; 15].

На відміну від Т. Шульца, інший дослідник Г. Беккер досліджував чинники поведінкових обставин працівника за умов симбіозу впливу інших факторів ринкового середовища. Дослідник вивчав окремо дві основних форми капіталу : фізичну та людську. При аналізі фізичного капіталу, дослідник визначив, що він не є самостійним, а залежить однаково від людської майстерності. Окрім того, фізичний капітал є дуже швидкоплинний у вартості та часі та постійно потребує технологічного оновлення та прогресу. Г. Беккер відстоював важливість у збільшенні теоретичних знань людського капіталу та його інвестиційного відтворення. Окремими питаннями дослідження економіста стала поведінка людини економічної, прояви та виклики соціальної нерівності та дискримінаційні процеси у суспільстві. Саме зазначені чинники у більшій мірі впливають на тенденції на ринку праці. В той же час, людський капітал піддається впливу амортизації, неперервній та якісній освіті, особистісно-мотивуючими

інструментами підходу, що є поштовхом для подальшого розвитку постіндустріального технологічного устрою [13].

Є зрозумілим той факт, що категорія «людський капітал» не є сталою, постійно розвивається у динамічному середовищі, проявляючись у нових формах, видах та рисах.

Л. Едвінсон та М. Мелоуном відносяться до сучасних дослідників теорій людського капіталу. Саме людський капітал на їх переконання є частиною національного багатства, який формується за умов безповоротного відтворення інтелектуальної здатності до продуктивності, що і є джерелом суспільного зростання. Таким чином, Л. Едвінсон та М. Мелоун, вважали, що людський капітал трактується як: «сукупність знань, практичних навичок і творчих здібностей службовців компанії, докладених до виконання поточних завдань», але водночас є передмовою до морального відтворення національного достатку [7].

Важливим є дослідження синергетичного зв'язку між бізнесом та інтелектуальним капіталом. У свою чергу слід деталізувати існуючі форми людського капіталу. Виходячи із бізнесового функціонування підприємницьких структур слід розглядати такі різновиди капіталу, як: організаційний, соціальний та відтворювальний. Тенденція розуміння людського капіталу орієнтована на усвідомленні того, що основні конкурентні переваги підприємницьких структур, як правило, є соціалізованими. Дослідник К. Швейбі розглядав людський капітал як частину нематеріальних запасів, який включає комунікаційні зв'язки, конкурентне середовище, організаційно-економічну структуру, методи управління, тощо. Дослідник М. Армстронг пропонує своє бачення різновидів капіталу по мірі застосування та його впливу на виробництво кінцевих товарів та послуг. Вчений П. Друкер асоціював людський капітал із капіталом нагромаджених знань. Він виходив із живої природи людського капіталу, який на відміну від його грошової форми є вектором зростання

бізнесового потенціалу. Саме людський капітал є найважливішим ресурсом у структурі підприємства. Останнім часом прослідковується тенденція переходу підприємницьких виробничих структур на управління саме інтелектуалізацію підприємницького капіталу. Адже, саме створення, надбання, видозмінення, поширення та використання знань людини є запорукою стабільності та активізації бізнес-середовища.

Проте на сьогодні в Україні спостерігається значна та, на жаль, негативна тенденція зниження рівня людського розвитку, що відображається у новому Звіті про людський розвиток : «Вихід із глухого кута: Переосмислення співпраці в умовах поляризованого світу», яку анонсувала Програма розвитку ООН (UNDP). Це пояснює Індекс людського розвитку (ІЛР) України, який у 2024 році становить 0,734 [10; 11].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи існуючі теоретичні надбання слід узагальнити декілька важливих висновків:

- поняття «людський капітал» еволюціонує по мірі змін внутрішнього та зовнішнього середовищ та здебільшого виражається результативністю успадкованих знань та навиків окремих трудових індивідуумів внаслідок синергетичного зв'язку із природними, технічними, соціальними, економічними, ресурсними інноваційними обставинами. Саме людський капітал вбирає в себе навички, майстерність, здоров'я, культурний рівень нації, нагромаджений досвід у різних сферах підприємницької діяльності, соціально-економічні відносини, екологізація виробничого процесу;

- людський капітал є частиною суспільного продукту, тому важливим питанням є процеси відтворення останнього. Ключовими питаннями людського капіталу є: стабільність процесів виробництва, організація обмінних та споживацьких функцій ринкової взаємодії; безперервність інвестиційного відтворення; соціально-економічний кругообіг. Зазначені обставини матимуть неабиякий ефект через врахування євроінтеграційних напрямів співпраці, що дозволить здійснювати трансферт технологій, обмін

досвідом вдосконалення людської майстерності, розширення інноваційно-дослідницької інфраструктури;

- розвиток людського капіталу залежить від потенціалу підприємницького середовища країни, інвестиційних можливостей та синергії інтересів суб'єктів господарювання, результативності механізму стимулюючих та мотивуючих чинників людського потенціалу.

- процеси відтворення людського капіталу варто розглядати шляхом безперервного кругообігу та взаємодії таких компонентів: активності та дієвості підприємницьких ресурсів; висока якість продуктивності людських ресурсів, розвиненість соціального та наукового інфраструктурного середовища, виробнича технізація розвитку малого та середнього бізнесу.

- сформувати глобальну архітектуру доступності суспільного господарства XXI шляхом міжнародного та євроінтеграційного розвитку, що ґрунтуються на підтриманні України шляхом гуманітарної допомоги та фінансування у розвиток інтелектуальних форм капіталу у важкий період.

Література

1. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського національного університету, 2005. Т. 2, Вип. 203. С. 565-570.

2. Желавський О. Б., Свиноус І.В., Нянько В. М. та ін. Людський капітал: формування та розвиток сільських територій: монографія / за ред. О. Б. Желавського. Київ: ТОВ «ТРОПЕА», 2023. 480 с. <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/9731> (дата звернення: 01.02.2024).

3. Злупко С. М. Історія економічної теорії: підручн. Київ: "Знання", 2005. 720 с.

4. Історія економічних вчень: навч. посібн. За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: "Економічна думка", 2007. 233 с. URL:

https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/istoriya_econ_vthen_kyrylenko.pdf (дата звернення: 01.02.2024).

5. Ковальчук В. М., Сарай М. І. Історія світової та української економічної думки: підручн. з історії економічних вчень. Тернопіль: "Астон", 2004. 416 с.

6. Огієнко М. М. Методичні засади оцінки людського потенціалу регіональних соціо-економічних систем. *Агросвіт*. 2018. № 4. С. 3-40.

7. Павлов К.В. Порівняльний аналіз надходження інвестицій в основний капітал України. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 3 (32). С. 46-50.

8. Стрішенець М.М., Павлова О.М., Павлов К.В. Просте товарне виробництво і зародження мануфактур в Україні: монографія. Луцьк: видавництво «Терен», 2019. 292 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15853> (дата звернення: 01.02.2024).

9. Стрішенець О.М., Павлов К.В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 1 (47), Т. 2. С. 35-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2016_1%282%29__7 (дата звернення: 01.02.2024).

10. Україна залишається країною з високим Індексом людського розвитку — звіт UNDP. *UNDP*. 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp> (дата звернення: 01.02.2024).

11. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії: підручн. Київ: Знання, 2007. 878 с. URL: http://books.zntu.edu.ua/book_info.pl?id=120889 (дата звернення: 01.02.2024).

12. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. NY.: National Bureau of Economic Research, 1975. 264 p.

13. Schultz T. W. The Economic Value of Education. *New York: Columbia University Press*, 1963. P. XII, 89.

14. Schultz T.W. Prize Lecture: The Economics of Being Poor. Nobel Lectures, Economics 1969–1980. World Scientific Publishing Co. 1992. *NobelPrize.org*. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1979/schultz/lecture/> (дата звернення: 01.02.2024).

15. Lindbeck A. The Prize in Economic Science in Memory of Alfred Nobel. *Journal of Economic Literature*. 1985. 23(1). P. 37-56. URL: https://www.researchgate.net/publication/4901891_The_Prize_in_Economic_Science_in_Memory_of_Alfred_Nobel (дата звернення: 01.02.2024).

References

1. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky [Economics: problems of theory and practice]. Zbirnyk naukovykh prats'. (2005). Dnipropetrovs'k: Vydavnytstvo Dnipropetrovs'koho natsional'noho universytetu, 203(2), 565-570 [in Ukrainian].

2. Zhelavs'kyy, O. B., Svyynous, I.V., Nyan'ko, V. M. et al. (2023). Lyuds'kyy kapital: formuvannya ta rozvytok sil's'kykh terytoriy: monohrafiya [Human capital: formation and development of rural areas: monograph]. O. B. Zhelavs'kyy (Ed.). Kyiv: TOV «TROPEA». URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/9731> [in Ukrainian].

3. Zlupko, S. M. (2005). Istoriya ekonomichnoyi teorii: pidruchnyk [History of economic theory: textbook]. Kyiv: "Znannya" [in Ukrainian].

4. Istoriya ekonomichnykh vchen': navchal'nyy posibnyk [History of economic studies: education manual]. (2007). V. V. Kyrylenko (Ed.). Ternopil': "Ekonomichna dumka". URL:

https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/istoriya_econ_vthen_kyrylenko.pdf [in Ukrainian].

5. Koval'chuk, V. M., & Saray, M. I. (2004). *Istoriya svitovoyi ta ukrayins'koyi ekonomichnoyi dumky: pidruchnyk z istoriyi ekonomichnykh vchen* [History of world and Ukrainian economic thought: a textbook on the history of economic studies]. Ternopil: "Aston" [in Ukrainian].

6. Ohiyenko, M. M. (2018). *Metodychni zasady otsinky lyuds'koho potentsialu rehional'nykh sotsio-ekonomichnykh system* [Methodological principles of human potential assessment of regional socio-economic systems]. *Ahrosvit*, 4, 33-40 [in Ukrainian].

7. Pavlov, K.V. (2011). *Porivnyal'nyy analiz nadkhodzhennya investytsiy v osnovnyy kapital Ukrayiny* [Comparative analysis of inflows of investments in fixed capital of Ukraine]. *Halyts'kyi ekonomichnyy visnyk*, 3 (32), 46-50 [in Ukrainian].

8. Strishenets, M.M., Pavlova, O.M., & Pavlov, K.V. (2019). *Proste tovarne vyrobnytstvo i zarodzhennya manufaktur v Ukrayini: monohrafiya* [Simple commodity production and the emergence of manufactories in Ukraine: a monograph]. Luts'k: Vyd. «Teren». URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15853> [in Ukrainian].

9. Strishenets, O.M., & Pavlov, K.V. (2016). *Osoblyvosti konkurentnykh vidnosyn na rehional'nykh rynkakh nerukhomosti* [Peculiarities of competitive relations in regional real estate markets]. *Naukovyy visnyk uzhhorods'koho universytetu. Seriya «Ekonomika». Zbirnyk naukovykh prats'*, 1 (47), 2, 35-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2016_1%282%29__7 [in Ukrainian].

10. *Ukrayina zalyshayet'sya krayinoyu z vysokym Indeksom lyuds'koho rozvytku — zvit UNDP. (2023). UNDP.* URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp> [in Ukrainian].

11. Chukhno, A.A., Yukhymenko, P.I., & Leonenko, P.M. (2007). *Suchasni ekonomichni teoriyi: pidruchnyk* [Modern economic theories: a textbook]. Kyiv: Znannya. URL: http://books.zntu.edu.ua/book_info.pl?id=120889 [in Ukrainian].
12. Becker, G. S. (1975). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. NY.: National Bureau of Economic Research.
13. Schultz, T. W. (1963). *The Economic Value of Education*. New York: Columbia University Press, XII, 89.
14. Schultz, T.W. (1992). Prize Lecture: The Economics of Being Poor. Nobel Lectures, Economics 1969–1980 / Editor Assar Lindbeck, World Scientific Publishing Co. *NobelPrize.org*. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1979/schultz/lecture/>.
15. Lindbeck, A. (1985). The Prize in Economic Science in Memory of Alfred Nobel. *Journal of Economic Literature*, 23(1), 37-56. URL: https://www.researchgate.net/publication/4901891_The_Prize_in_Economic_Science_in_Memory_of_Alfred_Nobel.